

BOSTAD i går: Genya

År 1940 tvångsflyttades över hundratusen judar från sina hem till det nyuppsatta gettot i Lodz i Polen. De flesta tvingades lämna allt de ägde och många hamnade på gatan.

– Jag vet inte så mycket om det som hände min farmor Genya, säger barnbarnet Linda, som är född och upp-

vuxen i Sverige.

– Jag önskar att farmor hade berättat mer innan hon gick bort, för det är så mycket jag undrar över.

Att tvångsflytta judar som Lindas farmor gjorde det möjligt för nazisterna att räkna och registrera den judiska befolkningen och plundra deras hem. Det innebar också att nazisterna fick tillgång till gratis arbetskraft och att icke-judar kunde flytta in i de tomma bostäderna. Att upprätta judiska getton i de stora städerna var en del av nazisternas anti-judiska politik. Det var helt enkelt stadsdelar dit judar tvingades flytta. Nazisterna satte upp skyltar som förbjöd icke-judar att beträda gettområdet. Andra skyltar som var vända in mot gettot informere-

rade om straffet för att försöka ta sig ut: döden.

Lindas farmor Genya föddes i en förort till Lodz.

– Nära en tredjedel av befolkningen i Lodz var judisk före andra världskriget, berättar Linda. Det är svårt att fatta i dag. Det finns knappt något judiskt liv alls kvar.

Polen invaderades av Nazi-Tyskland 1939. Det blev början på andra världskriget och förföljelsen av judarna i Polen. Ett påbud gick ut i Lodz om att alla judar skulle bära en judisk stjärna på sina ytterkläder. Stjärnan skulle vara minst tio centimeter i diameter och ”jude-gul”. Därefter upprättades Lodz-gettot i februari 1940. Lindas farmor och över 150 000 andra judar tvingades in i den inhägnade stadsdelen. Trängseln var fruktansvärd och människor dog varje dag i det överbefolkade gettot. Tyskarna genomförde regelbundna avrättningar genom hängning eller arkebusering för att förhindra motstånd. Och hela

tiden deporterades invånarna i tiotusental till förintelselägren. Först till Chelmno och senare till Auschwitz. Många gasades ihjäl direkt, andra måste arbeta. Genya tvingades till slavarbete i flera olika läger.

– Farmor berättade för pappa att hon nästan bara åt potatisskal under flera års tid, säger Linda. Min pappa tror att hon överlevde i lägren för att hon var duktig på att sy. Hon fick sy på lädret på tyskarnas ridbyxor. Hon sydde väldigt snabbt och det gjorde att hon ofta fick en extra bit bröd. Sedan upptäckte hon att tyskarna tömde maten i soptunor. Då smög hon fram och tog potatisskalen, slickade av det smutsiga och åt skalen.

Efter kriget kom Genya utan sina anhöriga ensam till Sverige med Röda Korsets vita bussar.

– När farmor kom hit vägde hon 35 kilo. Hon hade mask i magen och led av tuberkolos. Först hamnade hon på ett sanatorium i Tierp och sedan började hon jobba på en syfabrik i Uppsala. Det var där hon träffade min farfar. Han hade fyra syskon före kriget. Tre överlevde, men hans yngsta syster och föräldrarna dog i Auschwitz.

BOSTAD i dag: J

J, mamma med tre barn, letade lägenhet i en svensk småstad. Hon ville bo nära barnens pappa och hittade en lämplig bostad på Blocket.

J och barnen gick tillsammans på visningen och tyckte om lägenheten.

Hon bestämde sig för att köpa den. J och lägenhetens ägare, MK, kom överens om ett pris. Nu skulle MK bara lämna över alla uppgifter och papper till bostadsrättsföreningen. (När du köper en bostadsrätt måste du också bli medlem i bostadsrättsföreningen.)

Kort därefter fick J ett telefonsamtal från MK. Han sade att bostadsrättsföreningens styrelse inte ville godkänna J som medlem. Skälet var att hon var rom.

J ringde upp vice ordförande i föreningen, KH. Han bekräftade MK:s uppgifter och sa att inga romer fick bo i huset, eftersom han hade ”dåliga erfarenheter av dem”. J sade att romer är individer och att hon inte har bott i föreningen tidigare eller varit till besvär för dem. På detta svarade KH bara att »inga

zigenare fick bo i föreningen».

J fick inte köpa lägenheten. Hon kände sig ledsen, kränkt och sårad. Hennes barn blev också mycket ledsna, särskilt när de förstod att deras romska tillhörighet var skälet till att de inte fick flytta in i lägenheten, och bo nära sin pappa.

J bestämde sig för att anmäla bostadsrättsföreningen till Diskrimineringsombudsmannen, DO. Hon kände sig diskriminerad på grund av att hon var rom. J är inte heller ensam om att ha drabbats. Romer har levt i Sverige sedan 1500-talet. Lika länge har de utsatts för diskriminering, våld och förtryck. Rasismen mot romer kallas »antiziganism» och bygger på uråldriga idéer om att »zigenarna” ser ut och uppför sig på ett visst sätt. Hälften av alla anmälningar om bostadsdiskriminering i Sverige rör romer. I vissa fall handlar det om romer som nekats tillgång till hyresrätt eller köp av bostadsrätt, i andra fall har romer trakasserats av sin hyresvärd eller av

grannar. Att sakna bostad påverkar förstås också hur man kan få tillgång till andra grundläggande rättigheter, som utbildning, arbete och hälso- och sjukvård.

Ett av de fall av diskriminering av romer som tidigare har anmälts till DO gäller också en mamma och hennes barn. De fick hyra en lägenhet. Mamman skrev på hyreskontraktet, betalade hyran i förskott och fick nycklarna. Men dagen efter hade hyresvärderna ångrat sig. Han menade att grannarna skulle flytta om de förstod att en »zigenare” skulle flytta in, och sade upp hyreskontraktet.

DO tog upp J:s anmälan mot bostadsrättsföreningen som inte ville låta henne köpa lägenheten. Jurister pratade med mamman och hennes barn, men också med MK, som ville sälja lägenheten, och med bostadsrättsföreningen. Efter samtalen och efterforskningarna ansåg DO att J och hennes barn hade utsatts för etnisk diskriminering när de inte fick flytta in i lägenheten. Därför stämde DO bostadsrättsföreningen.

Fallet är ännu inte avgjort, därför har vi inte skrivit ut personernas riktiga namn.

BOSTAD: I DAG

Rätten till lämplig bostad ingår i rätten till en tillfredsställande levnadsstandard i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna. Tak över huvudet, mat för dagen och god hälsa är nödvändigt för ett värdigt liv och en grundförutsättning för att kunna utnyttja många andra rättigheter. I rätten till lämplig bostad ingår att kunna leva i säkerhet, fred och värdighet. Ordet "lämplig" är viktigt. Det räcker inte med tak och väggar. Du ska bland annat ha tillgång till rent dricksvatten och el. Att vara hemlös betyder inte heller bara att sakna husrum, utan också otrygghet. Utan ett hem är det svårt att klara skolan. Utan postadress, en plats där du kan tvätta dig och byta kläder är det svårt att få jobb. Och utan arbete är det svårt att få bostad, det är en ond cirkel. Antalet hemlösa i världen har ökat de senaste åren. Enligt FN lever ungefär 1,6 miljarder människor i världen i dag i oacceptabla bostäder, byggda av exempelvis pappkartonger eller plastskynken. Omkring 100 miljoner människor saknar helt bostad. Inom EU finns ungefär 4,5 miljoner hemlösa och bland dem ökar antalet ungdomar och kvinnor. Även i Sverige ökar antalet hemlösa, framför allt i

storstäderna. Det finns flera olika grupper av bostadslösa och många olika orsaker till att man inte har en bostad. Det kan till exempel bero på fattigdom, naturkatastrofer, att man flyr familjen på grund av misshandel och övergrepp. Drogmissbrukare och personer med psykisk sjukdom drabbas ofta av vräkning. Men alla har rätt till bostad. Även de som har svårt att sköta sitt boende.

BOSTAD: I GÅR

Under nazitiden i Tyskland tvingades miljontals judar att lämna sina hem. Judar tvångsförflyttades till särskilda områden, så kallade getton. Även tyska romer tvingades ibland att leva i getton. Judarna tvingades att hastigt lämna sina hus och lägenheter och nästan alla personliga ägodelar. En del av judarna fördes direkt till koncentrations- och förintelsläger som Auschwitz. Andra transporterades alltså till getton.

Upprättandet av getton var ett steg i nazisternas kontroll över den judiska befolkningen. Man separerade judarna från den icke-judiska befolkningen och tvångsförflyttade dem. Deras hem plundrades.

I gettoområdena levde människor under fruktansvärda förhållanden. Ibland bodde 15

personer eller fler i ett enda rum och det var ständig brist på mat, vatten och ved. Trångboddhet, hunger, sjukdomar och terror skördade varje dag nya dösoffer i de överbefolkade gettona. Människorna där utyttjades också som gratis arbetskraft av nazisterna. Situationen förvärrades 1941–1942 då allt fler tvingades in i getton. Skolorna stängdes, det blev matbrist och det andliga motståndet bröts ned.

BOSTAD: I MORGON

Världens ledare har lovat att halvera fattigdomen och höja levnadsstandarden på jorden till 2015. Det löftet gavs vid FN:s toppmöte år 2000, och kallas för millenniemålen. År 2006 hade 192 länder ställt sig bakom målsättningen. Enligt FN behöver man bygga 35 miljoner hus per år i utvecklingsländernas städer, eller 95 000 per dag, om alla som behöver det ska få en lämplig bostad inom rimlig tid.

Intervjun med Linda gjordes av Pontus Andersson, 2000. Texten om J bygger på uppgifter, bland annat stämningsansökan från 2010, från DO, Diskrimineringsombudsmannen.

DISKUTERA

- ▶ Jämför Genyas och J:s berättelser. Vilka var/är de viktigaste skillnaderna i deras livsöden? Vilka erfarenheter har de gemensamt?
- ▶ Många hemlösa i Sverige i dag är psykiskt sjuka och/eller missbrukare. Har man rätt till bostad, även om man stör sina grannar eller inte betalar hyran?
- ▶ Vilka andra rättigheter kan man inte utnyttja om man saknar en trygg bostad med tillräcklig standard? Läs igenom den Allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna och fundera över vilka rättigheter som påverkas.

UNDERSÖK/TA REDA PÅ

1. Antalet människor som saknar bostad ökar i världen. Vad beror detta på?
2. Antalet människor som saknar bostad ökar i Sverige. Vad beror detta på?
3. Hur många saknar en lämplig bostad i din egen kommun? Vad beror det på och vad görs för att hjälpa dem?
4. Leta i tidningar/på Internet efter exempel på en person eller familj som inte har någonstans att bo i Sverige i dag. Skriv en egen berättelse utifrån deras öde, och om dina egna tankar och känslor inför hemlöshet.

MER INFORMATION

Sök information på Internet och på biblioteket. Du kan även kontakta organisationer som arbetar för allas rätt till en lämplig bostad, i Sverige och omvärlden. Du hittar MR-förklaringen i sin	helhet och länkar till informations sajter och organisationer som arbetar med MR-frågor på levandehistoria.se/mr	och om rätten till bostad på exempelvis: www.unhabitat.org www.do.se http://www.minoritet.se
	Sök efter information om hemlöshet, om romers rättigheter	